

Senka KAŽIĆ

· nastavnik srpskog jezika u penziji

· senkakazic@gmail.com

SVET KNJIGE U BAČKOJ TOPOLI

The world of a book in Bačka Topola

A könyv világa Topolyán

Knjige obuhvaćene izložbom “Svet knjige” izraz su duhovnosti, istorije i identiteta jednog naroda. U stalnoj postavci Muzeja Vojvodine, mogu se videti knjige iz 15. i 16. veka. To su rukopisne knjige koje su odraz kulture i vremena u kome su nastale. Prve štampane knjige, u ovoj postavci, vezane su za razvoj i širenje obrazovanja nauke, školstva i književnosti.

Zahvaljujući Gutenbergu, knjiga je postala prvi masovni industrijski proizvod u ljudskoj istoriji. Prema nekim naučnim tumačenjima leksema *knjiga* je praslovenska izvedenica, nastala iz korena koji je označavao reč *panj*. Pristalice ovog tumačenja pozivaju se na paralelu sa rečju *buky*. Ova reč mogla je značiti vrstu drveta (bukva), a mogla je i značiti i slovo. Otuda današnje značenje reči *bukvar* (slovar). Reč *knjiga* vremenom je sazimala opšteg, ostala su nam samo neka značenja koja se odnose na list, papir, hartiju, pismo, dokument, ugovor... što je sve predmet interesovanja i posebnog značenja u ovoj postavci.

Koje god da nam se tumačenje činilo ispravno, suština ostaje ista. Knjiga se prvobitno vezivala za beleženje pisanog teksta, a na osnovu onog drugog tumačenja moglo bi se pretpostaviti da se beleženje teksta odvijalo na materijalima od drveta. Drveni slogoslagački blokovi, u muzejskom okviru ove izložbe, svedočanstvo su i materijala i ljudske dovtljivosti da se sačuva misao kao kulturno svedočanstvo.

Izložene knjige ne otkrivaju samo književnu kulturu stvaranja i čitanja, već i razvoj jezika. Naravno jezici se menjaju jer su oni produkt života, živa snaga jednog naroda koji je sve što ima i zna sačuvaio kroz snagu jezika u knjigama. Znajući njenu vrednost, stvaraoci rukopisnih knjiga, ukrašavali su je inicijalima, minijaturama i vinjetama, čiju lepotu ne mogu zaseniti fotografije ma kako kompjuterski bile obradjene.

Ova izložba ističe značaj knjige koja je jedinstveni kulturni obrazac, neophodan za pravilno tumačenje istorije i vremena, naroda kojima ova dela pripadaju.

Čovek je večiti predmet književnog tumačenja, pa je tako knjiga postala nosilac značenja i mudrosti, ali i ljudske slabosti. Neki smisao umetnosti i jeste da se bavi onim što se ne vidi na prvi pogled i njegovim odnosom prema onome što se na prvi pogled vidi: “Samo srce dobro vidi”, rekao bi Mali Princ. Funkcija knjige i jeste da bude jedan od glavnih puteva saznanja, to je sloboda plemenitog govora, potreba da se izrazi istinska čovekova suština, kako bi se ljudi bolje među sobom razumeli.

Ovakva kakva jeste, izložba je interesantna za posetioce, jer su stare i retke knjige smeštene u muzeju, vezane za istoriju, a čovek je taj koji beležeći svoje misli postaje vredan izvor informacija o vremenu i prostoru sa kojeg dolazi. Čovek je i izraz duboke odanosti rečima, ispoljavajući svoju kreativnost kroz lepotu ornamentata i inicijala, dodajući im zlatnu i srebrnu boju, koje pod određenim uglom sjaje i odbijaju svetlost, pa su takvi rukopisi nazvani osvetljenim rukopisima. Izloženi deo Mirosavljevog jevanđelja, najbolja su ilustracija veštine ukrašavanja knjiga pisanih rukom i remek-delo iluminacije. Po pronalasku štamparije iluminacije najpre zamenjuje drvorez, a potom bakrorez.

Knjiga se usavršavala, ljudsko doživljavanje sveta postalo je mnogostruko. Umetnost pruža saznanja koja aktiviraju našu misao, osećanja i maštu. U ovoj lepoj, očuvanoj zgradi Muzeja opštine Bačka Topola, gde se i hodnici i sve prostorije sa jednakom pažnjom održavaju i postaju jedinstven izložbeni prostor „Svet knjige” osvetljava nam nepoznate puteve i pomaže da u prošlosti bolje razumemo sadašnjost.

Ključne reči: muzej, knjiga, književna izložba, književnost, istorija umetnosti

28. februara 2018. godine u Muzeju opštine Bačka Topola, u nekadašnjem kaštelu porodice Krai iz 1802. godine, priređena je izložba “Svet knjige” – zbirka starih i vrednih knjiga Muzeja Vojvodine, u njenom naj-reprezentativnijem izdanju. “Zato je ova izložba sastavljena od stare i retke knjige, male i velike, klasične i elektronske, od znakova koji su se od nje otrgli i postali tema za sebe (ekslibrisi, potpisi, pečati, ilustracije, vodeni znaci, papir na kome je štampana ili pisana, bukmerkeri itd.). Ona je pokušaj da se povežu daleki izumitelji papira i štampanja sa kaligrafskim majstorima, da se prisustvo knjige u Novom Sadu, našoj zemlji i svetu objedini sa modernim dobom, a entuzijazam čitaoca sretne sa strastima kolekcionara i umetnika” – ovo su reči mr Lidije Mustedanagić, autora izložbe, koja nas audiovizuelno vodi kroz ovu vrednu postavku knjiga.

Zbirka stare i retke knjige Muzeja Vojvodine broji oko 270 naslova, od kojih je u Muzeju opštine Bačka Topola izloženo oko 100. U odgovarajućem ambijentu dobro održavane zgrade Muzeja, knjige su hronološki izložene u staklenim vitrinama i svedočanstvo su istorije i kulture 18., 19. i 20. veka. Pisane su staroslovenskim, srpskoslovenskim, ruskoslovenskim i slavenoserbskim jezikom. Mirosavljevo jevanđelje iz 1180. godine najvažniji je spomenik srpske kulture, pisan ćirilničnim pismom i srpskoslovenskim jezikom (nastalim kada su u staroslovenski jezik uneti elementi narodnog jezika). Izložen je fototipski primerak Mirosavljevog jevanđelja, ukrašen sa 296 minijatura i inicijala, postavljenih uz sam tekst kao slikovna priča. Naglašenim inicijalnim slovom, inicijalom, početnim slovom, koje se od ostalog teksta razlikuje veličinom, ukrasom i bojom, izdvaja se *Rukopisno četvorujevanđelje*, nastalo u drugoj polovini 18. veka. Delo je pisano u Bugarskoj, na teritoriji Vlaške, pod uticajem bugarske jezičke pravopisne tradicije. Restaurirano

je i čuva se u Muzeju Vojvodine. Posebnost ove knjige čini vodeni znak divljeg svinjčeta. Ovi znaci se javljaju krajem 13. veka u obliku crteža životinja ili biljaka, kao posebno dizajniran znak proizvođača papira.

U retke, najstarije knjige ove zbirke ubraja se *Krmčija* ili *Nomokanon* (prevod sa grčkog *Zakonopravilo*), delo pisano staroslovenskim jezikom, sastavljeno od raznih kanonskih zbornika. Sveti Sava je prevodenjem ovih zbornika, rimsko i vizantijsko pravo utkao u srpsko, težeći da zakonom zaštiti one najslabije. *Katehizis* je štampan u Budimu na crkvenoslovenskom (drugi naziv za staroslovenski) jeziku i predstavlja osnovna načela u proučavanju hrišćanske religije.

Među retkim dragocenostima je i *Istorija raznih slovenskih naroda* iz 1794. godine Jovana Rajića, pisana ruskoslovenskim, pa i ondašnjim ruskim književnim jezikom. Svojom vrednošću i lepotom izdvaja se *Stematografija*, jedna od najvrednijih knjiga 18. veka izdata u Beču 1741. godine. Njome se izražavaju kulturne, umetničke i nacionalno-političke teme srpskog naroda u Austriji, u godinama velikih iskušenja. Uočavaju se, pre svega, bakrorezi, likovno-grafički, ali i književno-pesnički prilozi kroz koje se mogu bolje uočiti političke prilike u kojima se našao srpski narod u godinama austro-turskih ratova. Bakrorez je delo Hristofera Žefarovića, zografa, koji je došao iz Makedonije u Karlovačku mitropoliju; razvio je raznovrsnu umetničku delatnost i najviše doprineo da se prevaziđu zastareli i oslabljeni oblici srednjovekovne tradicije, i umetnost usmeri u pravcu novih baroknih stremljenja. Bakrorezne veštine Žefarović je upoznao u bečkoj graverskoj radionici Toma Mesmera i prvi Žefarović-Mesmerov bakrorez izdat je 1741. godine. Bio je to Sveti Sava sa srpskim svetiteljima doma Nemanjića, koji je zamišljen kao grafički prilog diplomatskim zahtevima Arsenija Četvrtog, kao poklon bečkom dvoru.

Kaligrafsko umeće Zaharija Orfelina i njegove ilustracije nalaze se u knjizi *Slovenska kaligrafija* iz 1777. godine, nastaloj u Sremskim Karlovcima; izložen je i njegov *Večiti kalendar*, zatim, sentimentalna novela Žan Žak Rusoa *Julie, ou la nouvelle Héloïse* iz 1764. godine. Knjiga o mađarskom kralju Korvinu – Mathias Korvinus, nastala je u Poljskoj, u Vronclovu, pisana na nemačkom jeziku 1796. godine. Na naslovnici, u medaljonu, je portret Matije Korvina u bakropisu.

1801., 1802. i 1803. godine. u Budimu izdate su 3 knjige *Fizike* Antonija Stojkovića. To je prva *Fizika* kod Srba, sistematski napisano veliko delo iz prirodnih nauka, koje ima blizu 1000 strana.

Knjiga *Mezimac* Dositeja Obradovića, izdata je 1819. godine, posle njegove smrti. Ovo je gotovo potpuno originalno Dositejevo delo, zbirka eseja koji govore o koristi čitanja, problemima vaspitanja, o čoveku, Bogu i prirodi, insistirajući na upotrebi narodnog jezika u književnosti.

Težnja za naučnom spoznajom, objedinjena je u knjizi *Enciklopedija ili kratko opisanije sviju nauka* autora Pantelejmona Mihailovića. Štampana je u Budimu 1818. godine, i spada među najstarije srpske enciklopedije.

Pavle Šafarik, češki i slovački pisac, istoričar i lingvista, u delu *Srpska čitanka* iz 1833. godine, nudi naučno zapažanje o poreklu srpskog jezika i nastoji da prikaže njegovu kratku istoriju.

1847. godina je označila pobjedu Vukove reforme jezika. Posle prvog *Rječnika* iz 1818. godine, u kome su reči sa srpskog prevedene na latinski i nemački jezik, u čemu mu je pomogao slovenački lingvista Jernej Kopitar, javlja se i drugo izdanje *Rječnika*, iz 1852. godine. Tu su obuhvaćene mnoge delatnosti Vuka Karadžića: filologija, etnologija, sakupljanje narodnih umotvorina.

Na narodnom jeziku štampane su i izložene *Pesme* Branka Radičevića, prevod *Starog zaveta* Đure Daničića, kao i prevod *Novog zaveta* sa crkvenoslovenskog na srpski, koji je uradio Vuk. Te godine i P. P. Njegoš je štampao i objavio *Gorski Vijenac*, a Đura Daničić *Rat za srpski jezik i pravopis*, takođe na narodnom jeziku. Lukijan Mušicki, predstavnik srpskog klasicizma, poštovalac Dositeja Obradovića i Horacija, predstavio se poezijom koja nosi duhovna obeležja 18. veka lirsko-poučnog, istorijskog karaktera. Izložen je i *Psaltir* Đure Daničića, štampan u Beču 1865. godine. *Letopis Matice srpske*, pokrenut 1824. godine, sveden je na razumevanje kulturnog i naučnog života srpskog naroda. 1876. godine štampan je *Pančevac*, kalendar koji, pored datuma i obeležja za sva četiri godišnja doba, beleži sve podatke vezane za vlast, pravo, prosvetu i administraciju zemlje. Evo jedinstvene prilike da se vide drveni slovoslagački blokovi, koji svojom trajnošću i vrednošću pobuđuju svaku pažnju. Uz njih su ekslibrisi, koji su se pojavili sa pojavom štampane knjige. To je znak vlasnika utisnut na unutrašnjoj strani korica ili naslovnoj strani, rađen rukom, pečatom ili umnožen na posebnom mestu kao nalepnica. Sadrži ime ili inicijale vlasnika, često alegorijsku sliku, ukras ili grb, kao zaštitu od krađe. Među izloženim eksponatima, uočljiv je po svojoj lepoti i originalnosti, ekslibris porodice Dunderski.

Liliputne knjige u svom malom obliku kriju veliko značenje. To su najmanji formati knjiga, najčešće rečnici ili dela klasika. Najstarija knjiga ovog formata, u ovoj zbirci, potiče iz 1705. godine. Ne mogu a da se ovom prilikom ne setim divnog prosvetnog savetnika Vlade Stankovića, ljubitelja lepe reči i pisca haiku poezije, kako je i on, pod nazivom “Već danas” 1988. g. objavio svoju liliputnu knjgu.

Zalazimo polako među knjige Andrića, Jovana St. Popovića, Laze Kostića. Naše putovanje kroz “Svet knjige” završava se pesmom *Santa Maria della Salute*. Ovo su samo neke od knjiga izdvojene slučajnim ili namernim odabirom. Jer, kako odabrati jednu posebnu knjigu, kada su one sve posebne

i dragocene. Baš zbog značaja za srednjoškolce, izložba je oživotvorena radionicama u kojima učenici, prolazeći kroz vreme, upoznaju retke vrednosti Muzeja Vojvodine.

Kao prateći program ovoj manifestaciji, u prostorijama Muzeja 22. marta u 18 sati, izvedena je predstava posvećena Lazi Kostiću i Lenki Dunderskoj. I ambijent starog kaštela i glumci i muzika, sjedinjeni u jedinstvenu ljubavnu priču, istrgli su nas iz sadašnjosti i svakodnevice i učinili svedocima jednog tragičnog i romantičnog zanosa.

I ovde nije kraj. Pomalo skrajnuta od direktnog pogleda, nalazi se biblioteka i u njoj knjige koje je Muzeju, posle njegove smrti, poklonila supruga Imreta Harkaija, arhitekte iz Bačke Topole. Ovom izuzetnom čoveku je bila poverena restauracija zgrade nekadašnjeg kaštela. Tada je prilikom rušenja zida, otkrivena prostorija, u kojoj se čuvaju duhovna nadahnuća i umetnička stremljenja Atila Černika. Baš ovde je mlađana Melinda Đurik, iz Malog Idoša, izložila svoj restauratorski alat kojim čuva knjige od vremena i zaborava. Pred vratima biblioteke neobična i interesantna postavka. Opet se srećemo sa Atilom Černikom, umetnikom iz Bačke Topole, koji u knjizi osmišljava svoju duhovnu kreativnost. Tako naslovna strana knjige može biti gnezdo za ptice, a na unutrašnjim stranama umesto teksta pronalazimo drvene slogoslovne blokove. Ili jednostavno, sitno iseckane strane, skupljene u gomilu recikliranog papira. Višestruka značenja i poruke predstavljaju upečatljiv vizuelni doživljaj, koji nam nudi umetnik Atila Černik.

Napolju pada sneg. Kroz guste pahulje provlači se treperava svetlost i pada na svečanu tišinu “Sveta knjiga”. Kažu da se život uz knjigu bolje razume. “Žuri polako... I ne goni svoje srce, pusti ga da te vodi, to je redak sluga koji je mudriji od svog gospodara” – piše David Albahari.

IZLOŽBU OSMISLILI:

Lidija Mustedanagić, autor izložbe;

Gažo Hargita, direktorka Muzeja opštine Bačka Topola, inicijator i organizator izložbe;

Drago Njegovan, direktor Muzeja Vojvodine i Zoran Đerić, upravnik Srpskog Narodnog pozorišta, otvorili su izložbu;

ekipa tehničke službe Muzeja Vojvodine i Branka Poljak, bibliotekarka Muzeja Vojvodine, pomogli su da “Svet knjige” zasija u ovim hladnim i sivim zimskim danima.

Beérkezés időpontja: 2019. 09. 01.

